

SYEIKH NUH JAMALUDDIN AL-KELANTANI : PENYAMBUNG SANAD TOK SENGORA

Shaharuddin bin Saad
shaharuddin@kuis.edu.my
Dr Farhah Zaidar Mohamed Ramli
Fakulti Peradaban dan Pemikiran Islam
Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor

Dr Sidek Ariffin
Jabatan Al-Quran Dan Al-Sunnah Universiti Malaya

Abstrak

Nuh Jamaluddin al-Kelantani merupakan seorang tokoh Ilmu Tajwid yang amat penting di dalam sejarah perkembangan dan penulisan Ilmu Tajwid. Ketokohnya dan kehebatannya amat jelas apabila kita mengkaji kitab-kitab Tajwid lama di Alam Melayu khususnya di Malaysia. Hasil pendapatan dari kajian oleh tokoh-tokoh seperti almarhum Hj Wan Saghir mendapati dan mengakui bahawa pengkaryaan kitab Tajwid di kalangan ulama-ulama Melayu sudah bermula semenjak tahun 1780 an lagi apabila kajian mendapati kitab Tajwid pertama di Alam Melayu dikarang oleh Syeikh Abdul Mukti berjudul Mir'atul Quran pada tahun 1779. Di samping kitab Tajwid yang paling tebal dan dianggap paling lengkap dikarang oleh Tok Senggora berjudul Mawrid al-Dham'an yang merupakan sanad terbesar tersebaranya Ilmu Tajwid Di Malaysia, maka penyambung sanadnya ialah Syeikh Nuh Jamaluddin al-Kelantani. Persoalan yang timbul di dalam masyarakat kita khususnya di Malaysia hari ini ialah, sejauhmanakah masyarakat mengenali dan mengetahui tentang munculnya ulama-ulama Melayu seperti Syeikh Nuh Jamaluddin al-Kelantani ini yang hebat dan menguasai khususnya di dalam bidang Tajwid dan mat pakar dalam bidang qiraat sehingga mampu menghasilkan dua buah kitab. Bertitik tolak dari persoalan inilah penulis akan menggetengahkan kajian ini demi memberi maklumat kepada masyarakat Malaysia khususnya berkaitan perkembangan penulisan kitab-kitab Tajwid lama dan ulama-ulama sebelum ini. Metodologi yang akan digunakan oleh penulis ialah metode pensejarahan dan metode dokumentasi. Semoga dengan terhasilnya kajian ini akan menjelaskan dan memperkenalkan kepada masyarakat berkaitan perkembangan dan metodologi penulisan kitab Tajwid terawal lama di Alam Melayu selain memperkenalkan juga tokoh ulama Melayu di dalam bidang ini iaitu Syeikh Nuh Jamaluddin al-Kelantani. Semoga dengan kajian dan pembentangan ini dapat membantu menjelaskan kepada masyarakat tentang tokoh in dan kitabnya iaitu Tuhfatul al-Sibyan fi Tajwid al-Quran dan al-Durrah al-Muntakhabah fi Riwayat Syu'bah.

Pendahuluan

Para ulama di alam Melayu telah memainkan peranan penting dalam penyebaran dan perkembangan Islam. Sumbangan mereka tidak perlu dipertikaikan lagi. Keilmuan dan pengetahuan yang dimiliki dalam pelbagai bidang keilmuan menjadikan peranan mereka lebih besar terhadap masyarakat dan negara. Di saat masyarakat mencari arah dan tujuan hidup, mereka menjadi petunjuk dan pembimbingnya dan di saat masyarakat dalam kejahilan, mereka menjadi guru yang memandu ke arah kebenaran. Al-Quran merupakan kitab suci dan panduan hidayah kepada manusia. Terkandung di

dalamnya pelbagai ilmu pengetahuan yang diperlukan oleh manusia dan kandungannya tersebut sesuai untuk sepanjang zaman. Sumber al-Quran inilah yang melahirkan ulama-ulama yang mahir dalam pelbagai ilmu pengetahuan, termasuk Ilmu Tajwid yang merupakan salah satu cabang daripada ilmu al-Quran. Di antara ulama Malaysia yang mahir dan menguasai bidang Tajwid seperti Syeikh Muhammad bin Ahmad al-Kelantani¹, Syeikh Dato Haji Muhammad Nor Ibrahim, Syeikh Dat' Haji Ismail Yusof, Syeikh Haji Ismail Mahmud dan ramai lagi.

Di dalam kertas kerja ini, penulis akan memperkenalkan seorang tokoh di kalangan mereka yang terlibat dan mahir dalam bidang Tajwid al-Quran. Beliau adalah Syeikh Nuh Jamaluddin al-Kelantani dan merupakan seorang ulama dalam bidang Tajwid yang telah menghasilkan dua buah karya Tajwid yang lengkap.

Biodata Syeikh Nuh Jamaluddin Al-Kelantani

Nama penuh beliau ialah Syeikh Nuh bin Haji Jamaluddin bin Haji Abdul Qadir bin Senik al-Kelantani. Beliau dilahirkan pada tahun 1896. Tarikh tepat tentang kelahirannya tidak dapat diketahui dari mana-mana rujukan. Beliau merupakan adik kepada Haji Ahmad Hafiz². Bondanya bernama Hajah Maryam binti Pak Maras, manakala ayahnya Haji Jamaluddin yang merupakan seorang guru pondok yang berjasa di Mukim Paya Mengkuang, daerah Perupuk Bachok, Kelantan. Ayahnya juga berjaya mendidik dan melahirkan ramai guru agama pelapis termasuk Haji Seman Sering atau dikenali dengan Syeikh Uthman Jamaluddin al-Kelantani³.

Pendidikan awalnya sebelum berangkat ke Mekah ialah beliau berguru dengan Tok Kenali di Pondok Kubang Kerian. Beliau tidak sempat berguru dengan ayahnya sendiri kerana ayahnya meninggal dunia. Tidak dapat dipastikan beliau menghafaz al-Quran pada usia berapa tahun. Beliau berangkat ke Mekah pada tahun 1919 Masihi dan menetap dan berguru di sana selama 30 tahun. Beliau belajar dengan beberapa orang guru, termasuk Tok Senggora dan beliau berjaya mendapat ijazah Qiraat Tujuh dan Sepuluh. Selain dari itu beliau juga turut berguru dengan Tok Shafie Kedah di dalam Ilmu Tasawuf. Beliau merupakan tokoh Qurra' dan guru tahfiz di Mekah sekitar tahun 30-an sehingga 40-an. Beliau ialah yang menyambung khidmat keguruan Tok Senggora selepas kematian gurunya itu⁴. Mulai tahun 1944, beliau telah dilantik menjadi guru tahfiz di Madrasah Dar al-Ulum al-Diniah. Beliau berkhidmat sehingga akhir hayatnya iaitu selama lebih kurang empat tahun. Di antara anak-anak muridnya ialah Dato' Ismail Yusof⁵, Haji Ismail Qurra' Kubang Kaki Rantau Panjang, Haji Ismail Qurra' Kampung Dagar Pasir Mas, Haji Ismail Mahmud Hadyai, Pak Su Haji Ismail Kota Bharu, Haji Hasan Hafiz Kuala Sungai Baru⁶, Haji Hasan Qurra' Besut, Haji Hasan Pondok Ketereh, Haji Wan Hasan Alor Keladi Besut, Dato' Haji Mohd Nor Ibrahim⁷ dan lain-lain lagi.

---

¹ Digelar dengan nama Tok Mat Pintu Geng dan pengarang kitab Muqaddimah al-Mubtadi fi Tajwid al-Quran pada tahun 1922.

² Beliau merupakan guru quran terbalik di Masjid Kayu Kota Bharu (1917-1921) yang kemudiannya dilantik menjadi imam di masjid yang sama. Berkhidmat sehingga meninggal pada 26 April 1943.

³ Ismail Che Daud (2007), Tokoh-tokoh Ulam' Malayu Semenanjung II, Edisi Kedua, hlm 525.

⁴ Tok Senggora meninggal pada tahun 1930.

⁵ Bekas Mufti Kelantan.

⁶ Bekas Mufti Melaka.

⁷ Bekas Mufti Kelantan.

Tokoh ini meninggal dunia di Mekah pada usia 53 Tahun di Kampung Shi'ab Ali pada waktu azan Subuh sedang berkumandang iaitu pada 21 Rejab 1367 Hijrah bersamaan 29 Mei 1948. Beliau meninggalkan lapan orang anak, dua perempuan dan enam lelaki. Tiga orang puteranya Haji Abdullah, Haji Abdul Aziz dan Haji Hashim juga terkenal sebagai hafiz-hafiz yang dihormati⁸.

Karya-Karya Penulisan Yang Dihasilkan

Syeikh Nuh Jamaluddin al-Kelantani merupakan tokoh ulama hebat di dalam bidang Ilmu Tajwid dan Qiraat. Selain beliau mengajar di masjid bertalqqi dan bermusyafahah, beliau telah mengahasilkan dua buah kitab iaitu sebuah kitab tajwid dan sebuah kitab qiraat yang lengkap. Kitab tajwidnya bertajuk Tuhfatul al-Sibyan fi Tajwid al-Quran dan kitab qiraatnya bertajuk al-Durrah al-Muntakhabah fi Riwayat Syu'bah.

Pengenalan Kitab Tuhfah Al-Sibyan Fi Tajwid Al-Quran

Kitab ini siap dicetak kali pertama pada tahun 1935 dengan beberapa syarikat penerbitan. Tarikh ini diambil di bahagian hadapan halaman kitab beliau. Pada tangan penulis ada tiga buah kitab beliau yang dicetak oleh percetakan al-Ma'arif Sendirian Berhad, Percetakan Achin Sabtariyyah Pulau Pinang dan Maktabah wa Matba'ah Muhammad al-Huda wa Awladuh. Ketiga-tiga buah kitab mencatatkan tahun 1354 hijrah. Ia membawa maksud kitab ini dicetak adalah pada tahun 1354 hijrah bersamaan dengan tahun 1935 masihi dan mengandungi 25 muka surat bercetak tidak termasuk halaman hadapan dan belakang.

Metod Penyusunan Isi Kandungan

Gaya dan kaedah penyusunannya adalah dimulai dengan sedikit muqaddimah menghuraikan tentang hukum-hukum berkaitan bacaan al-Quran dengan disertakan dalil daripada al-Quran dan Hadis. Selain dari itu pengarang Syeikh Nuh juga membahaskan tentang kesalahan-kesalahan di dalam bacaan al-Quran dan faedah-faedah mempelajari hukum tajwid.

Seterusnya pengarang Syeikh Nuh memulakan perbincangan dengan menyusun bab-bab dan di bawah setiap bab mempunyai fasal-fasal tertentu. Susunan bab-bab ini adalah seperti berikut:

Bil	Bab
1	Bab Isti'azah
2	Bab Basmalah
3	Bab Huruf Fasal Fi Makharij al-Huruf Fasal Fi Sifat al-Huruf Fasal Fi al-Sifat al-'Aridhah Fasal Fi Tafkhim Ba'dha al-Huruf wa Tarqiqah
4	Bab Fi Ahkam al-Nun al-Sakinah wa al-Tanwin Fasal fi al-Ikhfa' Fasal fi al-Iqlab

⁸Ibid, Ismail Che Daud, hlm 531.

	Fasal fi al-Idgham Ma'al Ghunnah Fasal fi al-Idgham Bila Ghunnah Fasal fi Idgham al-Mithlayn Fasal fi Idgham al-Mutajanisayn Fasal fi Idgham al-Mutaqaribayn
5	Bab Mad wa al-Qasr Fasal fi al-Mad al-Muttasil Fasal fi al-Mad al-Munfasil Fasal fi al-Mad al-'Aridh li al-Sukun Fasal fi al-Mad al-Lazim Fasal fi Ha' al-Dhamir
6	Bab al-Qaqf wa al-Ibtida' wa al-Qars
7	Bab fi Fadhilah Tilawah al-Quran wa ma Yazkuru Ma'aha
8	Khatimah fi ma Yata'allaqu bi Khatmi al-Quran

Metodologi Perbahasan Setiap Bab

Perbahasan pada setiap bab akan dimulai dengan huraian berkaitan ta'rif bab atau fasal itu. Contohnya perbahasan di dalam fasal fi idgham al-mutaqaribayn, berkata pengarang syeikh Nuh “ *ini fasal pada menyatakan idgham mutaqaribayn dan bermula demikian itu dengan bahawa berhampiran dua huruf pada makhraj dan sifat seperti lam dengan ra' pada umpama قل ربي atau pada makhraj jua tiada pada sifat seperti dal dengan sin pada umpama قد سمع atau pada sifat jua tiada pada makhraj seperti sin dengan syin pada umpama العرش سبيلا*”. Setelah perbahasan berkaitan ta'rif dengan disertakan semua contoh-contoh pada ta'rif itu pengarang Syeikh Nuh juga membahaskan tentang bacaan riwayat Hafsh contohnya “ *dan Hafsh tiada idgham ia daripada mutaqaribayn melainkan dua huruf jua lam pada ra' seperti قل ربي dan qaf pada kaf pada firmannya taala pada mursalat ألم نخلقهم shahdan tiada khilaf antara mereka itu pada idgham qaf pada kaf dan bermula khilaf antara mereka itu pada sempurnakan sifat isti'la' qaf maka menjalani oleh jumhur kepada idgham semata-mata daripada ketiadaan kekal sifatnya dan ialah terlebih asah pada riwayat dan terlebih awjuh pada qiyas dan telah menjalani oleh maki kepada kekal sifatnya dan atasnya iqtisar ia pada ri'ayah”*.

Berdasarkan kepada pembacaan penulis pada kitab ini maka terserlahlah kemantapan, kehebatan Syeikh Nuh berkaitan penguasaan beliau di dalam ilmu Tajwid serta perbahasan khilaf-khilaf pada qiraat.

Kesimpulan

Berdasarkan kepada maklumat yang telah didedahkan oleh penulis di atas, dapat dinyatakan bawah Syeikh Nuh Jamaluddin adalah merupakan salah seorang ulama yang hadir di alam Melayu untuk memberikan sumbangan yang sangat besar kepada perkembangan penulisan dan pengajaran khususnya di dalam bidang Ilmu Tajwid dan Qiraat. Sumbangannya yang amat jelas apabila dilihat melalui anak-anak muridnya yang ramai, malah ramai di kalangan mereka menghasilkan karya-karya yang terbaik khususnya di dalam bidang Ilmu Tajwid. Sumbangannya juga, bukan hanya dikhususkan kepada sebangsa sahaja, bahkan untuk keperluan seluruhnya dunia Islam atau ditujukan kepada keseluruhan umat Islam. Ini kerana beliau merupakan guru dan pakar rujuk di kalangan pelajar yang belajar di Mekah pada ketika itu. Maka, segala ilmu yang dicurahkan dalam segala bidang khususnya dalam bidang yang paling dikuasainya iaitu Ilmu Tajwid dan Qiraat memberikan satu bentuk sumbangan yang tidak boleh dipertikaikan lagi

kepentingannya. Ternyata kehebatannya, Syeikh Nuh Jamaluddin dari sudut keturunan dan peribadi yang dimiliki telah menjadikan beliau sebagai seorang yang menguasai ilmu dan pengetahuan sehingga menjadi seorang tokoh ulama yang alim, selain mendapat sokongan, dorongan dan dokongan daripada ahli keluarga khususnya bapa beliau sendiri yang bersusah payah untuk mendidik dan memberi didikan yang terbaik kepada zuriatnya sehingga lahirlah seorang tokoh yang telah memberikan jasa yang tidak ternilai harganya. Semoga, sedikit pendedahan penulis berkaitan Syeikh Nuh Jamaluddin ini akan membuka minda kita dengan melihat kepada kesungguhan dan keiltizaman beliau mengharungi dunia yang luas untuk mencari dan mendapatkan ilmu, dengan tekad akan menyebarkan ilmu tersebut untuk kepentingan bersama.

Rujukan Bahasa Melayu

- ‘Abd Allah Muhammad Qasim Al-Sanquri (2004), *Mawrid Al-Zam’an Fi Ma Yata’allaqu Bi Tajwid Al-Qur’an*, Kuala Lumpur, Khazanah Al-Fataniyyah.
- Muhammad Nur Mufti Hj Ibrahim (2004), *Suluhan Darul Naim Bagi Penuntut Bacaan Nafi’ Bin Abi Na’im*, Kuala Lumpur, Khazanah Al-Fataniyyah.
- Muhammad bin Ahmad al-Kelantani(1922), *Muqaddimah al-Mubtadi’ fi Tajwid al-Quran*, Kota Bharu, Percetakan al-Ahliyyah.
- Ahmad Fathy al-Fatani (2002), *Ulama Besar dari Patani*, Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Ismail Che Daud (2007), *Tokoh-Tokoh Ulama Semenanjung Melayu (2)*, Kelantan, Majlis Agama Islam Dan Adat Istiadat Melayu.
- Wan Mohd Shaghir Abdullah (1991), *Khazanah Karya Pusaka Asia Tenggara*, C.1, Kuala Lumpur, Khazanah Fathaniyyah.
- Wan Mohd Shaghir Abdullah (1999), *Penyebaran Islam & Silsilah Ulama sejagat Dunia Melayu*, C.1, Kuala Lumpur, Khazanah Fathaniyyah.
- Wan Mohd Shaghir Abdullah (2002), *Wawasan Pemikiran Islam Ulama Asia Tenggara*, C.1, Kuala Lumpur, Khazanah Fathaniyyah.